

Bulharsko: krvavá cesta komunistů k moci

Bulharsko a SSSR

Vraťme se z Rumunska a jeho sovětizace nyní několik let zpět, do doby největší slávy krále Michala. Jeho puč totiž v podstatě otevřel Rudé armádě cestu na Balkán. Bezprostředním důsledkem toho byl i pád režimu v sousedním Bulharsku. Také bulharská vláda se snažila poté, co bylo zřejmé, že dny Německé dominance na Balkánu jsou sečteny, o změnu „dresu“ a zprostředkování USA a Velkou Británií, s nimiž ovšem byla, na rozdíl od SSSR, ve válečném stavu. Bulharští vyslanci však v Káhiře však u západních Spojenců narazili na velice chladné přijetí. Bylo zřejmé, že zejména USA očekávaly, že SSSR i v případě Bulharska převezme iniciativu. A stalo se. Pod záminkou, že Bulharsko propouští přes své území německá vojska z Rumunska do Jugoslávie, označil SSSR bulharskou neutralitu za nedostatečnou. Dne 2. září byla jmenována nová bulharská vláda premiéra Konstantina Muravieva.¹ Byla složena výhradně z politiků nezkompromitovaných, víceméně sympatizantů západních Spojenců (sám Muraviev studoval na anglických školách), nicméně ještě ne zcela odhodlaných provést dostatečně rasantně reformy a především, v duchu neutrality, internovat na svém území vojska působící ve válečném konfliktu – jednalo se samozřejmě o vojska německá, a to i ty oddíly, které byly stacionovány v Bulharsku, které vláda po dohodě volně propouštěla ze země do Jugoslávie, resp. sousedního, stále ještě okupovaného Srbska. V týdnu, v němž byla tato vláda u moci, nicméně postupně přerušila diplomatické styky s Německem, opět žádala po západních Spojencích příměří, a začala stahovat svá vojska z území Srbska a Makedonie. 5. září vláda v podstatě schválila vyhlášení války Německu, jež bylo ale odloženo na žádost ministra války Ivana Marinova o 72 hodin z údajných mobilizačních důvodů. Ve skutečnosti byl ovšem I. Marinov v blízkém kontaktu s Vlasteneckou frontou a odkládání války mělo posloužit mj. proto, aby mohl SSSR obvinít bulharskou vládu z neupřímnosti a v důsledku ní pak vyhlásit Bulharsku válku. To se také prakticky ještě 5. září 1944 stalo.

V případě vyhlášení války Bulharsku ovšem zřetelně převažovaly politické motivy nad vojensko-strategickými. SSSR tak mj. demonstroval svým Spojencům, že na Balkáně bude mít rozhodující slovo on. Navíc vedení SSSR využilo nerozhodnosti a váhavosti bulharské vlády k tomu, aby napomohlo získat moc silám, které spolehlivě zajistí sovětský vliv a upevní pozici SSSR na Balkáně.

Za této situace již pět hodin po vyhlášení války bulharský premiér Muraviev požádal Moskvu o příměří a následujícího dne vyhlásil válku Německu, neboť více nebylo možno držet neutrální pozici. Když Bulharsko Německu válku vyhlásilo, ocitlo se na několik dní ve velmi zvláštním postavení – na jedné straně se nacházelo ve válečném stavu v tuto chvíli se všemi Spojenci, na straně druhé pak i s Německem. Dne 8. října zároveň Rudá armáda vstoupila do Bulharska, aniž by narazila na odpor, navíc vesměs nadšeně vítána.

Vlastenecká fronta (VF) využila situaci, na niž dlouho čekala. Poměrně velice hladce začala přebírat moc v mnoha bulharských městech, partyzánské jednotky s VF dohodly povstání na 9. září. Tehdy pak bez velkých bojů obsadila Sofii a převzala moc, která de facto ležela na ulici. Šlo tedy opět o jakýsi vojenský puč. Je nutno říci, že to nebyl Sovětský svaz, jež předal moc do rukou komunistů a dalších levicových sil z VF – v té době v západním Bulharsku ještě ani jeho vojska nebyla. Ovšem vládní síly v Bulharsku byly demoralizované, armáda nahlodaná činností ilegálních skupin a řízena Marinovem, který s Vlasteneckou frontou úzce spolupracoval, a samozřejmě přítomnost postupující Rudé armády hrála bezesporu významnou roli...

---

¹ Muraviev (1893 –1965) byl synovcem Aleksandra Stambolijského. Po převratu byl odsouzen k doživotnímu vězení. V roce 1955 byl sice propuštěn, o rok na to ovšem byl znovu zatčena poslán do nechvalně proslulého koncentračního tábora Belene, kde strávil dalších pět let, do roku 1961.

Tento převrat výrazně ovlivnil budoucí vývoj Bulharska. Veškerou moc měla po něm v rukou VF. Do nové vlády vstoupily strany, které tvořily vlasteneckou frontu. Premiérem se stal plukovník Kimon Georgiev, Zveno mělo ve vládě ještě další čtyři ministerstva. Komunisté získali také čtyři, nicméně pro další vývoj klíčová ministerstva včetně vnitra a spravedlnosti, tři ministerstva měli příslušníci zemědělského svazu a tři socialisté. S touto novou vládou také Bulharsko aktivně zasáhlo do války proti svému dřívějšímu spojenci. Jeho jednotky osvobozovaly části Jugoslávie, které před tím paradoxně okupovaly, ovšem ve spolupráci s Rudou armádou a Titovými partyzány, poté postupovaly do Charvátska, Maďarska a skončily ve Vídni. Celkové ztráty bulharské vojenské kampaně na straně Spojenců činily 30 000 padlých.

Příměří mezi Spojenci a Bulharskem bylo podepsáno v Moskvě 28. října 1944. Na základě něj bylo zřejmé, že si Bulharsko ze svých válečných zisků stěží bude moci něco podržet. Okupovaná území, včetně egejské Makedonie a Thrákie, muselo opustit. Navíc zůstávalo i nadále okupováno Rudou armádou, byť bylo ve válce s Německem. Spojeneckou moc v něm, stejně jako v Rumunsku, zastupovala Spojenecká kontrolní komise. V jejím pětičlenném předsednictvu byli ovšem výhradně zástupci SSSR. Britové s takovýmto zastoupením, ostatně na základě procentové dohody, souhlasili, podpora západních Spojenců nekomunistickým silám tak byla v rámci kontrolní komise spíše pouze deklarativní.

Boj o moc v popřevratovém Bulharsku

Po převratu byli bývalí regenti, bývalí ministři a několik generálů a vysokých důstojníků deportováni do SSSR, kde byli vyslýcháni, ačkoli se nedopustili žádných zločinů proti SSSR (vrácení byli posléze pouze proto, aby mohli stanout před Lidovým soudem, jehož rozsudek byl v podstatě předem znám). Vytvořena byla nová regentská rada, v níž měl paradoxně místo i příslušník komunistické strany.

I v Bulharsku šly do dalšího boje o moc, který se záhy rozehrál i v rámci VF, komunisté zvýhodnění. Neměli za sebou sice jako jejich protějšky v Jugoslávii a Albánii velké revoluční vojsko, nicméně všechny partyzánské oddíly v Bulharsku vznikaly pod vedením komunistů. Z nich také začal nechvalně proslulý komunistický ministr vnitra Anton Jugov (1904–1991), absolvent Leninské politické školy v Moskvě, budovat tzv. lidovou milici, která měla nahradit policii a četnictvo. Před 9. zářím měla komunistická strana v Bulharsku 14 000 členů, za dalších čtyřicet dní se jejich počet zečtyřnásobil, další sympatizanti byli shromážděni v několika silných odborových a mládežnických organizacích.

V Bulharsku tedy byla po 9. září u moci vláda VF, zásadní rozhodnutí však padala mimo kabinet. Hlavní instrukce přicházely od Jiřího Dimitrova z Moskvy. Komunisté a jejich výbory začaly postupně přebírat moc v různých orgánech státní správy a snažili se také infiltrovat do jednotlivých složek VF tak, aby je mohli zevnitř rozkládat a snižovat tak jejich akčnost, obdobně ostatně jako v Rumunsku i v Československu.

Nekomunističtí politikové v rámci VF věřili, že se na základě obnovené trnovské ústavy, která byla přijata již v roce 1878, rozběhne normální parlamentní život a parlamentní boj o moc. V tomto směru byl největším konkurentem komunistů Bulharský zemědělský lidový svaz, jehož hlava, shodou okolností také Georgi Dimitrov, zvaný Gemeto, byla nesmírně populární. Z Bulharska se dostal v roce 1941 v truhle evakuované britské ambasády na poslední chvíli před svým zatčením, působil v londýnském exilu a hned v prvních popřevratových dnech se vrátil. Zemědělský svaz měl také mnohem více členů než komunisté. Jeho představy o politice ve prospěch agrárního Bulharska, snahy o to, aby bulharští vojáci nebojovali mimo Bulharsko, i myšlenka, že vláda VF je pouze dočasnou formou, která musí být po válce zrušena, stejně jako velice kategorické vystupování proti revolučnímu teroru, prosazovanému komunistickou stranou a jejími bojovníky a milicemi, z něj brzy učinily v očích komunistů úhlavního nepřítele, byť takto na venek nebyl a v rámci VF ani nemohl být přímo označen.

Koncem ledna 1945 prosadili komunisté zákon o lidové moci. Zakazoval šíření propagandy proti vládě VF a ukládal přísné tresty nepodřizování se příkazům lidové milice. V podstatě byl stejný jako nenáviděný a pučem 9. září zrušený zákon na ochranu státu. K definitivnímu převzetí moci to ale ještě nestačilo. Jak jsme již viděli výše, největším konkurentem komunistů byl Bulharský zemědělský lidová svaz v čele s „Gemetem“. Na něj se zaměřila pozornost komunistů nejdříve. V lednu národní výbor vlastenecké fronty předložil vedení zemědělského svazu otázku dalšího setrvání Gemeta ve funkci, doplněnou patřičnými výhrůžkami. Také zasedání Spojenecké kontrolní komise se jej rozhodlo odvolat z funkce, především kvůli „Gemetovu“ postoji nepodílet se dále na válce, což bylo v rozporu s podmínkami příměří. Gemeto nakonec rezignoval a jeho nástupcem se stal nám již známý Nikola Petkov. Byl to sice levicově zaměřený politik, ovšem nikoli komunisticky. Orientoval se na spolupráci se západními Spojenci. Od počátku tak měl proti sobě opozici i ve vlastních řadách, kde existovala skupina ochotna úžejí kooperovat s komunisty. Nakonec musel pod tlakem Petkov „Gemeta“ vyloučit ze strany. Bylo zřejmé, že se proti populárnímu vůdci „zemědělců“ připravuje proces. „Gemeto“ proto neváhal a opět, jako již jednou, hledal útočiště u Britů. Poté, co jej odmítli, se obrátil na vojenskou misi USA, která jej vyvezla ze země, což mu podruhé zachránilo život. V emigraci pak „Gemeto“ založil tzv. Zelenou (zemědělskou) internacionálu a úzce spolupracoval s emigračními agrárními politiky jiných komunistických zemí... Jeho útěk posloužil státní bezpečnosti k útoku na jeho příznivce, jichž na 600 internovala. „Gemetova“ sekretářka byla při výslechu brutálně umučena a její tělo zohaveno a pro výstrahu pohozeno na ulici. Komunistům se nakonec nedlouho poté podařilo stranu rozbít na dvě části, z nichž ta, která byla označena jako nástupnická, pochopitelně prokomunistická, získala veškerý stranický majetek, nikoli však také většinu členů. Tu k sobě přitáhl Nikola Petkov, na němž tak spočívala hlavní tíha bojů s komunisty. Podobný osud měli i sociální demokraté.

Krvavý revoluční teror

V ulicích Bulharska se neustále manifestovalo, propaganda a teror šly ruku v ruce. Policie, složená z bývalých partyzánů a politických vězňů zatýkala podle předem připravených seznamů tzv. nepřátel, kteří měli být likvidováni. V prvních dvou měsících po převratu tak bylo bez soudu povražděno, mnohdy velmi bestiálním způsobem, na dvacet tisíc lidí, často příslušníků inteligence. Druhá, „legální“ vlna teroru, pak vypukla na základě vyhlášení dekretu vlády z 30. září 1944, kdy byli pozatýkáni bývalí regenti, ministři, poslanci, důstojníci a příslušníci carského dvora, kteří byli tak či onak ve funkcích v průběhu válečných let. Před soudní tribunály se tak dostalo více než 10 000 lidí, včetně posledního premiéra K. Muravieva. Procesy s nimi skončily v dubnu 1945. Jejich výsledek byl zdrcující: Přes tři tisíce osob, vesměs významných funkcionářů, bylo popraveno a dalších patnáct set odsouzeno na doživotí. Popraveni byli mj. všichni váleční premiéři s výjimkou K. Muravieva, všichni regenti, a prakticky všichni ministři a poslanci parlamentu z let 1940–1944... Další byli internováni v pracovních táborech, propuštěni ze služby bez možnosti zaměstnání apod.

Nejvíce zneužívaným pojmem bylo slovo fašismus, z něhož byli samozřejmě obviňováni i všichni ti, kteří by třeba i v budoucnu mohli ohrozit moc VF, respektive komunistů. Čistky probíhaly také v armádě, soudnictví apod. Při tom všem ovšem byl režim v Bulharsku stále pluralitní. Komunisté neměli absolutní většinu. K vypořádáním se se svými spojenci z VF se však již připravovali.

Volby a sovětizace země

Pod dojmem konference z Postupimi, která, jak jsme viděli již v případě Rumunska, by nebyla uznala nedemokratickou vládu a nedemokratické volby, byly v Bulharsku vypsány volby na polovinu listopadu 1945. Tyto volby ovšem nebyly příliš reprezentativní, opozice

včetně N. Petkova je bojkotovala, VF tak získala přes 80 % hlasů... Západní Spojenci tyto volby pochopitelně formálně odmítali uznat, podobně jak v případě Rumunska poté konference ministrů v Moskvě domlouvala vstup do vlády dvou opozičních ministrů k tomu, aby mohla být s Bulharskem definitivně uzavřena mírová smlouva. Ani kolem tohoto činu ovšem nepanoval souhlas, přestože se jednalo spíše o kosmetickou záležitost než o nějaký účinný krok. Dne 7 října 1946 také proběhlo v podstatě nezákonné referendum o budoucnosti monarchie, na němž velká většina obyvatelstva hlasovala pro republiku. Referendum ovšem mohl vypsát pouze tzv. velký, všenárodní parlament (dvakrát větší než obvyklý parlament,) jenž jako jediný mohl schvalovat ústavní změny. Volby do tohoto parlamentu se nicméně uskutečnily až 27. října 1946, aby tak mohla být vypracována nová ústava. Tyto volby byly mnohem reprezentativnější. Opozice v nich získala 30 % hlasů a nekomunistické strany v rámci VF dalších 18, takže komunisté měli pouze těsnou nadpoloviční většinu. I to jim však stačilo.

Premiérem nové vlády se stal Georgi Dimitrov. Nejdůležitější byly v té době mírové rozhovory v Paříži, podle nichž, jak jsme již viděli, Bulharsko nemohlo z válečných zisků zdržet nic, s výjimkou jižní Dobruže, smluvně získané od Rumunska již v roce 1940.

Hospodářská situace v Bulharsku však byla po válce velmi těžká, vzpomeňme ostatně v této souvislosti i na československou zimu 1946/47 a následující sucho, kdy československé vedení pod nátlakem SSSR odmítlo Marshallův plán... Ceny byly vysoké, na trhu často chyběly i základní potraviny, mnoho dělníků z měst se tak vracelo do zemědělství, vlastně pouze z důvodu, aby dokázali nasytit svoje rodiny. Vzrůstala nespokojenost. S ní pak také represe moci.

Postupně byly rušeny nezávislé deníky, zakázán dovoz západního tisku, represím byli vystavováni i ti, kdo pracovali u zahraničních firem. Komunisté se rozhodli zúčtovat i s těmi posledními svými konkurenty. Mezi ně patřil především Nikola Petkov. Zatčen byl v den, kdy USA ratifikovaly mírovou smlouvu s Bulharskem, přímo v parlamentu. Obžalován byl z nejneuvěřitelnějších zločinů, mj. se sdružování s řeckými monarchofašisty. Neměl právo na advokáta ani na to, aby před soudem pronesl sám svoji obhajobu. Již 23. září 1947 byl popraven. Jeho zemědělský svaz tak již nepředstavoval problém. Likvidace N. Petkova představovala prakticky konec opozice v Bulharsku. Ostatní strany, včetně sociální demokracie, jejíž poslanci byli také zatčeni v parlamentu, se postupně roztopily ve VF. V prosinci 1948 Bulharsko přijalo tzv. Dimitrovovu ústavu, jež ovšem nebyla jeho – šlo pouze o přepracovanou ústavu sovětskou. Bulharsko bylo prohlášeno lidovou republikou. Komunistická strana se stala jedinou a rozhodující silou v zemi.

Stále hlubší spolupráci domlouvali G. Dimitrov s J. B. Titem, s cílem postupně vytvořit balkánskou komunistickou federaci. Tato spolupráce se projevila i některými v Bulharsku nepopulárními kroky. V pirinské Makedonii se G. Dimitrov rozhodl provádět akce k posílení makedonského vědomí a identity, čímž byla většina Bulharů upřímně rozhořčena. Když ovšem 28. června 1948 jako blesk z čistého nebe zazněla zpráva, že Tito byl vyloučen z Kominformy, Bulhaři si vydechli a stav v pirinské Makedonii se dostal do starých kolejí. A protože už nebylo problémů s Makedonií, bulharská strana se mohla bez překážek pustit do budování socialismu....